№ 53 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 15 **1890** ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 15 № 53

ՏԱՍՆ ԵՒ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հայր Ղևոնդ Ալիշան. Մանկական գրքեր. Նամակ Բագուից. Ներքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ. —ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակներ Թիւրքաց Հայաստանից.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

(Նրա յիսնամեայ գործունէութեան յոբելեանի առթիւ)

—

Մայիսի 13-ին Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութիւնը տօնում է իր անդամ հ. Ղևոնդ վարդապետ Մ. Ալիշանի քահանայութեան յիսնամեակը, և այդ տօնախմբութեան մասնակցում են բոլոր այն հայերը, որոնք ճանաչում են նրան, այսինքն բովանդակ հայ ժողովուրդը, վասն զի չը կարծեմ թէ գտնվի մի հայ, որին անծանօթ լինի Ալիշանի գործը կամ գէթ անունը։ Ո՞վ է Ալիշան։ Նախ երկու խօսք ընդհանրապէս Մխիթարեանների մասին։

Մխիթարեան միաբանութիւնը՝ Պօլսի ոճով խօսելով «ազգիս լուսատու ջահն» է եղած։ Հիմնելով, սեբաստացի մի հայ-կաթօլիկ աբեղայի, Մըխիթարի, ձեռքով նա իրականացրած է իր հիմնադրի առաջադրած նպատակը, նա արդարացրած է ապագայի վրա դրված յոյսը։ Մխիթարեան հայ- [illegible]

Մխիթարեանները, ձեռք էլ այժմ այլ են ... [illegible]

*) Այստեղ կամենում ենք ասել, որ Վիէննայի Մխիթարեանները գէթ այժմ՝ բոլորովին այն չեն, ինչպէս որ նրանց գտել է պ. Աբօվեանին 1870 թւին։ Բայց այս մասին առանձին յօդուածով, որտեղ առաջ կը բերեմ և իմ յիշողութիւնները։

[illegible] գործունէութեան յիսնամեակը, հայ համալսարու[illegible]թիւնը պէտք է լաւ ճանաչէ իր արդիւնաշատ աշխատաւորին, պէտք է վերստին յիշէ, մտաբերէ այն յատկութիւնները, որոնցով նա բոլորած է իր փառաւոր շրջանը և որոնք պսակում են նրա ալեզարդ անձնաւորութիւնը։

Օգնենք ընթերցողին։

Ալիշան բ ա ն ա ս տ ե ղ ծ է։ Երիտասարդական սիրտը երբ նա մանաւանդ ծայրահեղ զգայուն է և այդ զգայունութիւնը Ալիշան դեռ ևս, այսինքն իր ծերութեան ժամանակ էլ վառ պահած է, նա իր զգացմունքը յանձնում է քնարին, մելօդիական, նոյն իսկ ողբերգական տողերով նա թափել է տալիս իր ոգուն և առա ժամանակի յառաջացման հետ նա հետզհետէ լսեցնում է իր «Նուագները», որոնց նիւթը, բովանդակութիւնը նա մեծ մասամբ առնում է իր «Յուշիկ»-ներից և երգեցնում է իր «բլբուլին»։ Այս ձայնը, այս եղանակը սկսվում են շատ կանուխ, շարունակվում են անընդհատ, և այս ժամանակամիջոցին ոգևորում են հայ բանաստեղծներին, որոնք հետևում են նրան, միշտ լարում են իրանց քնարները։ Բայց միշտ սեւ հագած, միշտ մելամաղձոտ երգչի գրչի ծայրից երբեմն յայտնվում են նաև ուժգին, յուզիչ ձայներ, որոնք տարածվում են նոյն իսկ օտարազգի բարեկամ ժողովուրդների մէջ։

Ալիշան ամենից առաջ ներկայանում է մեզ ուրեմն իբրև բանաստեղծ։

Ալիշան դ ա ս տ ի ա ր ա կ է։ Մխիթարեանները՝ նրանց դրութեան հետևութեամբ պատուաւոր են լինել միշտ գրագէտ և դաստիարակ։ Նրանց ամենամեծ հոգը հայ մանկտին կրթելն է։ Եւ նրանք կատարեալ անձնանուիրութեամբ կատարում են այդ պաշտօնը։ Ընտիր ուսուցիչ լինելու համար ենթադրվում է, ոչ թէ միայն մանկավարժական գիտութիւն, բազմակողմանի զարգացում՝ այլ նաև դաստիարակչական ոգի,—ուսուցանողական հակում։ Մեր բանաստեղծը գերազանցապէս ունի այդ ոգին։ Նա կրթում է աշակերտը իբրև խնամոտ հայր, անվթար տպաւորեցնելով նրա մէջ բարոյականի սերմը։ Ես չեմ ունեցած նրա աշակերտը լինելու հաճոյքը, բայց ունեցած եմ բազմաթիւ ընկերներ, բարեկամներ, նրա տեսչութեան տակ ուսում ստացած, որոնք վկայում են միահամուռ նրա քաջ մանկավարժութիւնը։

Ալիշան հ ա յ ր ե ն ա գ է տ-գ ի տ ն ա կ ա ն է։ Գիտութեան պատմաբանական, հնագիտական և մանաւանդ աշխարհագրական ճիւղերի մէջ, ոչ ոք մեր ազգում այնքան իրաւունք ունի այս կոչման, որքան Ալիշան։ Նա իր երկարամեայ բովանդակ կեանքը նուիրած է ուսումնասիրելու հայոց անցեալը, իր բոլոր մանրամասնութիւնների մէջ։ Նա ճանաչում է իր հայրենիքը, Հայաստանը և որչափ հնարաւոր է մարդուս այն կատարելութեամբ, ուրին դեռ չէ հասել ոչ մի ուրիշը։ Նա տեղեակ է այն բոլոր գրուածներին, որոնք երբ և իցէ գրված են հայ երկրի, լեզուի և պատմութեան վրա, թէ ազգային և թէ օտար հեղինակներից։ Նա գիտէ հայոց աշխարհի ամեն մի գաղտնի անկիւնը։ Նա ճանաչում է նրա ամեն մի քարը. իր մասնագիտութիւնն է այս։ Լեզուագէտ, նշանաւոր աշխարհագիր նա շատ անգամ բացած է եւրոպական ուսումնականների կաճառներում և իր հմտալից ճառերով, միշտ Հայաստանի մասին, ընդհանուր ծափահարութեան և գովեստից արժանացած։ Տարիների երկար շարքի մէջ, մանրամասնաբար հաւաքած բազմազան և բազմակողմանի տեղեկութիւնները ցրված իր զանազան հրատարակութիւնների մէջ, հարստացրած նորերով, Ալիշան ի լոյս է ընծայում այժմ, ամփոփ, կենդանի և ճոխ։ Շիրակ, Սիսուան և Այրարատ հայ հայրենագիտութեան զարդերն են, որոնց հետ դժուար թէ նոյն իսկ ապագայում կարելի լինի մրցել։ Ալիշանի բուն դիրքն այս է. և այս է, որ մենք տօնում ենք մայիսի 13-ին։

Ալիշան հ ա յ ր ե ն ա ս է ր է։ Եւ կարող էր ուրիշ կերպ լինել մի մարդ, որ իրան ամբողջապէս ընծայած է հայրենիքի ուսումնասիրութեան, կարող էր արդեօք բուռն սիրով չը սիրել նրա հողը, նրա ջուրը, նրա օդը և այն ժողովուրդը, որ ապրում է դրանցով։ Պատմում են նրա աշակերտները, որ երբ միաբաններից մէկը վերադառնում էր իր Հայաստանում կատարած ճանապարհորդութիւնից, Ալիշան գոչում էր նրան՝ «հողաթափներդ, հողաթափներդ»․ նա պահանջում էր նրա կօշիկները, որ կոխած էին հայրենիքի հողի վրա… Զգայուն յետին ծայր, նա չէր կարող հայրենիքը յիշեցնող պարագան անտարբեր լսել կամ տեսնել և այդ պատճառով էլ միշտ խնայում են նրան։ Վարժարանի աշակերտները տալիս են ներկայացում հայոց անցեալից, նա իրան չէ վստահում, դժուարանում է ականատես լինել այն խրողութիւններին, որոնց ինքն իսկ պատմում է իր գրուածների մէջ։ Քանի անգամ մտադրութիւններ, առաջարկութիւններ եղան իրան՝ գնալ, ճանապարհորդել, անձամբ տեսնել այն հայրենիքը, որին նա այնքան սիրում է վերացական դրութեամբ, բայց նա չընդունեց։ «Ես ողջ չեմ կարող դառնալ այնտեղից», պատասխանում էր նա. նոյնը մտածում էր և միաբանութիւնը։

Ցուցել խնդիր նրա կրօնական դաւանութեան մասին, ես այստեղ բոլորովին աւելորդ եմ համարում։ Ալիշան կաթօլիկ է և ջերմեռանդ կաթօլիկ։ Եւ երբ մի ոչ-լուսաւորչական հայ հայրենասէր է լինում, հաւատացէք, որ դուք նրա նմանը լուսաւորչականների մէջ էլ չէք գտնի։ Այսքանը բաւական եմ համարում այս խնդրի նկատմամբ։

Ահա ձեզ Ալիշան, ահա այն մարդը, որին մենք տօնեցինք։ Բայց ինչպէս պէտք է տօնէինք, մենք հայրենիքի հողի վրա ապրող հայերս։ Ընծաները նրա համար նշանակութիւն չունեն։ Նրան հարկաւոր է մի փառաւոր յիշատակ հայրենիքից։ Նա ճանաչում է մեր օդը, մեր հողը, մեր ջուրը, մեր շրջապատը, թող ճանաչէ և մեզ. իւրաքանչիւր քաղաքի կամ գիւղի հայ հասարակութիւն, թող մի պարզ շնորհաւորութեան թերթի տակ ստորագրէ իր բոլոր անդամների անունները և այդպիսով կազմվի մի ընդհանուր ժողովրդագրական ուղերձ, որի տեղը Ալիշանի հայրենասէր սրտի համար մեծագոյն ընծան կը լինէր մեր կողմից և նրա գրադարանի ամենաչքեղ թանգագին զարդը։

Ա. Սարուխանեանց

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐՔԵՐ

—

Մեր յօդուածի առաջին մասից արդէն հասկանալի է թէ ինչ պիտի պահանջենք մանկական գրքերից, ինչ մօրալ պիտի հիմն դնել ամբողջ մանկական գրականութեան։

Եթէ դուք ձեր վէպերում կը բացատրէք մանկան, որ նա լինելով հարուստ զաւակ իր սեղանից մի կտոր հաց տանէ հարևանի հիւանդ որդուն, դուք ոչինչ արած չէք լինի, բացի կեղծ կարեկցութիւնից դէպի աղքատը, թշուառը։ Տուէք մանկան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

XXIV

188... մարտ 30 Բաղէշ

Բարեկամ.

Եւ արդ, եկ քեզ հետ մի համառօտ ակնարկ ձգենք բողոքական միսիօնարների Թիւրքահայաստանում արած 60 ամեայ գործունէութեան վրա։

Մինչև այժմ Ամերիկայի և Լօնդօնի այդ առաքեալները շահել են առ առաւելն 15 հազար հոգի հայերից այնպիսիները, որոնց մեծ մասը, ինչպէս միւս նամակումս ասացի, ընդունել են բողոքականութիւնը միմիայն հանգամանքներից ստիպված և շատ անգամ միսիօնարների տուած փողի համար, որ և շատ անգամ բաւական փող կորզելուց յետոյ, նորէն վերադարձել են իրենց մայրենի եկեղեցու գիրկը։

Ինչպէս ասացի նրանց տուած օգուտը միմիայն այն է եղել, որ քրիստոնեայ հայերին քրիստոնեայ են դարձրել, և հայրենիքից բոլորովին սառեցնելով՝ շինել են մի կրօնական և տիրացուական սարուկ ժողովուրդ. սարուկ քիւրդերին և սարուկ մինչև իսկ իրանց, որովհետև միսիօնարների մի հրատարակած բրօշիւրը ունի իր մէջ այսպիսի մի քանի կանոններ. կարդա և պիտի շատ հաւանես։ «Բառի մը կամ նայուածքի մը համար հովիւը (միսիօնարը կամ պատուելին) յանցաւոր ձգելու չէ. վրան անխոհեմ գործք մը երևի նէ, մեծ բանի մը տեղ դնելու չէ… (ժողովուրդը) պաշտօնէից (քարոզիչների և այլն) համբաւին ու պատւին վրա խիստ փափուկ և զգուշաւոր նկատում մը ունենալու են, վասն զի պաշտօնէի մը պատիւը Սամսօնին ուժը պատճառող մազերուն կը նմանին» (տես «Առաջնորդ աւետարանական եկեղեցւոյ անդամներուն» բրօշիւրի եր. 102)։ Այժմ լսիր մի ուրիշ կանոն ևս նոյն գրքից։ «Լուռ լեզուէն վնաս մը չըգար, իսկ խօսողը միշտ վտանգաւոր է»… մի ուրիշն ևս «Քահանան Աստուծու դեսպանն է և անոր ապրուստի համար բան մը խնայելու չէ» (եր. 108)… Հիմա հասկացա՞ր. միսիօնարը, պատուելին, քարոզիչը կարող են ամեն բան անել և ժողովուրդը լռելու է «վասն զի պաշտօնէի մը պատիւը Սամսօնին ուժը պատճառող մազերուն կը նմանին»…

Այդ բրօշիւրը, որից ունի ամեն մի «աւետարանական» հայ, ո՛չ միայն սանձ է դնում ժողովրդեան բերնին, ո՛չ միայն ազատ իրաւունք է տալիս «պաշտօնէից» անելու ամեն կեղտոտութիւններ, ո՛չ միայն զրկում է ժողովրդին խօսելու և քննադատելու իրաւունքից, այլ և սառեցնելով նրան հայրենիքից, աւելի խոր մղում է մոլեռանդութեան մէջ. ապացոյց քեզ նոյն գրքի միջի այս յօդուածները։ «Փրկչի պահանջած սէրը չի նմանիր հայրենիքը և ազգը սիրելուն» և 132 կրօնական հարցմունքներ կան (գլ. ժը—իբ), որ բողոքական իւրաքանչիւր հայ պարտաւոր է ամեն օր ինքն իրան առաջարկել և պատասխանել….

Այս բոլորը մի կողմ կենայ, տեսնենք թէ միսիօնարները մի նշանաւոր զարկ տուել են կրթական գործին թէ ոչ։ Ահագին գումարներ են ծախսում Խարբերդի «Եփրատ քօլէժի» վրա, ուր բազմաթիւ պրօֆէսօրներ սովորեցնում են միմիայն անգլիերէն, ս. Գիրքը հասկանալու չափ հայերէն կարդալ և յաւիտեան աղօթքներ ու աղօթքներ… Այնթափում նոյնպէս, միայն այն զանազանութեամբ, որ չը գիտեմ ինչից է, այդտեղից դուրս եկող աշակերտները կրօնից և աստեղագիտութիւնից բացի, ուրիշ ոչինչ չը գիտեն. Նրանց համար «ազգ» կամ «հայրենիք» բառերը երազական խօսքեր են և «սատանայէն շշնջած խօսքեր, որք մեր աշխարհային խաղաղութիւնը կը խառնեն»… դեռ ևս ոչ մի աշակերտ դուրս չեկաւ, որ մի տիրացուից աւելի և սիմբոլական լեզուից բացի ուրիշ բան գիտենար, դեռ մէկը չը տեսանք, որ Ամերիկա չուտէ, Ամերիկա չը խմէ և Ամերիկա չը սիրէ…. այդ ամերիկայաբանութիւնը սկսած հինգ տարեկան մանուկից մինչև 60 տարեկան ծերունու մէջ վարակված է այն աստիճան, որ գունտ առ գունտ դիմում են երեկոյթներին, ուր սեղանի վրա դըրված են խոշորացոյցներ, նրանց մէջ ամերիկական տեսարաններ, բերնի ջրերը վազելով լսում են միսիօնարի կամ տիկին-միսիօնարի պատմած Ամերիկայի նկարագրութիւնները… այնչափ վարակված է, որ մի օրինակ բերելու համար, անպատճառ հայ բողոքականը քեզ այսպէս կասէ՝ «Ամե-

մարդասիրական կրթութիւն, աշխատեցէք ձեր վէպերով ազդել նրա սրտի, մտքի վրա, ազդել ձեր օրինակով, դա մեծ դեր է խաղում անկասկած. հայրս, վարժապետս այսպէս է վարվում, ուրեմն սա ճիշդ է, ես էլ կը հետևեմ նրանց, այն ժամանակ կը տեսնէք որ մանուկը առանց ձեր ասելու էլ կօգնէ իրան աղքատ ընկերներին, կը վարվի նրանց հետ ինչպէս հաւասարի, այլ ոչ արժանի կարեկցութեան. քանի երեխան չէ կոշտացել, ցոյց տուէք նրան այդ կայծը, այդ «искра-Божья», ինչպէս ասում են ռուսները, և դուք հասած կը լինէք ձեր նպատակին: Կենդանի պատկերներում ցոյց տուէք նեղ, անձնական «եսի» տգեղութիւնը, անձնուիրութեան բոլոր վեհութիւնը: Տուէք նրան մեծ մարդերի կենսագրութիւնները, որ նա ձգտի հետևելու նրանց օրինակին, տուէք նրան կենդանի բացասական տիպեր, նրան հարկաւոր չէ բացատրել թէ սա լաւ է, սա վատ է, ինքն ինստինկտաբար կը զզվի դրանից....

Որքան և պարզ լինեն այս պահանջները, բայց և այնպէս դուք ռուս (և մասամբ մեր մանկավարժական) գրականութեան մէջ կը գտնէք շատ իրարու հակասող փաստեր ու մտքեր: Ռուս մանկավարժ Օստրօգորսկին *) հերքելով բացասական տիպերի (մանաւանդ Գոգոլի) ընթերցանութեան օգտակարութիւնը [illegible] նա), 3 տարուց յետոյ հրատարակում է «Хорошіе люди» ժողովածուն, որտեղ բերում է մի բացասական տիպ, ցոյց տալու համար այն անհուն տարածութիւնը, որ բաժանում է նրան լաւերից: [illegible]

*) [illegible]

(Նալ և Դամայանտին, Ռօլանդ և այլն) կախարդական պարզ բիւրեղի պէս գրուածները, որտեղ պատկերներն են խօսում հեղինակի փոխարէն, որտեղ կը գտնէք անմահ մտքեր, —ահա ինչի վրա պիտի ուշադրութիւն դարձնեն մեր ձեռնհաս թարգմանիչները: Բելլետրիստիկայից անցնենք մի ճիւղի, որը մեր կարծիքով շատ նշանաւոր է՝ կենսագրութիւններին և ս. գրքին:

Այն բոլոր բարիքները, որ մենք այժմ համգիստ վայելում ենք, էժան չեն նստել մարդկութեան: Մարդկային առաջադիմութեան ամեն մի քայլափոխում թափվել է քրտինք, արտասուք, արիւն, գրկանք աշխարհի վաղանցիկ փառքից...: Ահա մեծ մասամբ բոլոր երևելի (ինչ ասպարէզում որ լինեն) մարդկանց կենսագրութիւնները: Ահա կեանքի լաւ պատկերներ, որոնք առատ հող են գտնում մանկական սրտում: Հայրենիք, լոյս, մարդկութիւն, ազնիւ զգացմունք, մարդասիրութիւն, անփառասիրութիւն, ահա նրանց կենսագրութիւնների էութիւնը: Ի՞նչ է քարոզում հին և նոր ուխտը, ի հարկէ, մի և նոյնը, մինչդեռ դա էլ չէ ներկայացնում մեծ մարդկանց կենսագրութիւններ: Հզօր է աւետարանի ազդեցութիւնը: Երևելի ռուս երգիծաբան Շչեդրին-Սալտիկօվ առաջին անգամ ստեց «ճորտութիւնը» ոչ եւրոպական և ռուս հրապարակախօսների գրուածքներից, այլ կարդալով աւետարանը *):

Կանգ առնել հայրենագիտութեան անհրաժեշտութեան վրա մենք աւելորդ ենք համարում: Մեր մանկավարժները այնքան գրել են և տուել մեր մանուկների ձեռքը այսպիսի գրքեր, որ ես հազիւ մի բան աւելացնեմ: Ցանկանք միայն, որ դրանց թիւը շատանայ: Երեխայի մօտաւոր աշխարհը լայնացնելու վրա ոչ պակաս ազդում են և ճանապարհորդութիւնները, որտեղ կէս պատմողական, կէս բելլետրիստական ձևով պատմվում է, թէ ինչպէս են ապրում մարդիկ հեռաւոր երկիրներում, ինչ կենդանիներ կան այնտեղ, ինչ բնութիւն է և այլն:

Ի՞սկ նախնեաց և ուրիշ ազգերի պատմութիւնը որքան են բաւարար ազդում, երկար փորձերից յետոյ Եւրոպայի մանկավարժները եկան այն եզրակացութեան, որ պատմութեան միակ ծանօթացնելու ձևն է գեղարուեստորէն գրուած պատկերները: Եւրոպացի մանուկը ունի Ջօնդատգի, Ֆրէյտագի, Զիստերկօվի, Ռուսդեւալօվի գրուածները, իսկ հայ մանկան երկար վիճակված է կարդալու Իլօվայսկու կամ Ղուկասեանի պատմութիւնը, որոնք միայն սառնութիւն և ատելութիւն են առաջ բերում...Հանգուցեալ Ս. Պալասանեան «Վարժարանում» մօտաւորապէս նախագծեց այդ տեսակ գրքերի կանվան, կմախքը, բայց ո՛չ նա և ո՛չ մէկը մեր գրողներից չը կատարեցին այդ գեղեցիկ մտադրութիւնը: Սպասենք, բայց ուշիկ: Թէ որքան երեխաները հետաքրքրվում են բնագիտական զանազան երևոյթներով, դա գիտէ ամեն մէկը թէ իր մանկութիւնից, թէ իր դիտողութիւններից: Մի անգլիացի գիտնական—մանկավարժ ցանկանալով իմանալ թէ ինչով են առաւել հետաքրքրվում իր սաները, առաջարկել էր նրանց մատեանի մէջ մտցնել իրանց հետաքրքրող հարցերը և դուրս

*) Տես գեղեցիկ, բուն քրիստոնէական ներբողը «Пошехонская Старина» երես 57:

եկաւ որ $^5/_8$ (թւի ճշդութիւնը չեմ յիշում, միայն գիտեմ որ մեծ մասը) բնագիտական էին *): Դա մի խրատական դաս է մեզ և մանաւանդ մանկական գրքեր հրատարակողների համար: Բայց կարող ենք դրականապէս ասել, որ այդ ճիւղից մենք գրքեր չունենք, և կարծես խուսափում ենք հրատարակել, ի՞նչ խուսափել, նոյն իսկ վախենում ենք նրանցից է կամ աւելորդ ենք համարում: Ո՞վ որ ծանօթ է մեր սեմինարիաների, նոյն իսկ Գէորգեան ճեմարանի հետ, նա անշուշտ գիտէ որ այդ առարկաները կամ չեն աւանդվում կամ դասախօսում են ամենախայտառակ կերպով: Ո՛ր բնագիտութեան նոյն իսկ հոտն առած ուսուցիչ կը դասախօսէ իր առարկան Ս. փիլօեանցի ձեռնարկով, իսկ այդ գիրքը հաւանութիւն է գտել մեր Էջմիածնի պրօֆէսօրներից: Այնպիսի գեղեցիկ ձեռնարկ, ինչպէս Կրիւգերի Ֆիզիկան մնում է պաղով ծախել. գիտէ հայ ուսուցիչը դրա մասին. մենք անձամբ գիտենք, որ շատ մանկավարժ բարեմիտներ չեն իմանում: Ե՛րանի չիմացողներին:

Անցնենք ժողովրդական բանաստեղծութեան, հէքեաթներին և բանաստեղծութեան առհասարակ:

Անշուշտ ժողովրդական հէքիաթներից պիտի ընտրութիւն անել մանուկների ընթերցանութեան համար. չէ կարելի նրանց ձեռը տալ ամեն մի հէքիաթ. փոքր հասակում պիտի խնամքով հեռացնել դրանցից ֆանտաստիկական հէքիաթները ու ուրիշ գրուածներ, որտեղ մեծ դեր է կատարում հիւանդ ֆանտազիան: Եթէ նեղութիւն կրէք թերթել ռուս և օտարազգի մանկավարժների ու բժիշկների գրուածները, դուք համարեա ոչ մէկին պաշտպան չէք գտնի ֆանտաստիկականին: Ֆանտաստիկական հէքիաթները վնասում են ոչ այն մտքով, որ պատկանում են սնահաւատութեան, ո՛չ, այլ նրանք ազդում են ուղեղի, ջղերի վրա, որը յաճախակի առաջ է բերում նոյն իսկ հիւանդութիւններ.... Վ. Գարշին իր «Обзор. Дѣт. Лит.» հրատարակութեան մէջ բոլորովին մերժում է այդ տեսակ գրուածների ընթերցանութիւնը: Հա՛, կասէք դուք, Գարշին հոգեպէս հիւանդ լինելով կարող էր դէմ լինել դրան, բայց ասացէք խնդրեմ, ո՞վ չէ յիշում իր մանկութիւնը, երբ «մեծ նանը» պատմելով զանազան եօթ գլխանի «օշափների» հէքիաթները, կպչում էք նրա կրծքին, ծածկում գլուխներդ վերմակի տակ, խփում աչքներդ, նոյն իսկ լալիս, գիշերվայ երազը պատկերացնում էր պատմած հէքիաթը և աւելի վախեցնում ձեզ: Ես լաւ յիշում եմ այդ անիրաւ «օշափները», որոնք ինձ հանգստութիւն չէին տալիս երկար ժամանակ և գիշերվայ մթութեան մէջ ահ ու սարսափիս վերջ չը կար....

Ֆանտաստիկականը պիտի ունենայ րէալ բովանդակութիւն. հին ազգերի էպօսը հէնց նրանով է լաւ, ասում է Օստրօգօրսկի, որ այստեղ կարելի է բացատրել, հասկացնել ֆանտաստիկականը, այստեղ դուք մանկան կարող էք ցոյց տալ այն կապը, որ կայ ֆանտազիայի և ժամանակակից կրօնի հասկացողութիւնների մէջ, ահա ինչու պիտի ցանկալ «Նալ և Դամայանտի», «Ռօլանդի», Հերբէլի «Ռուդինայի» թարգմանելուն, որոնք դեղթափ կարող են լինել հիւանդ ֆանտա-

*) Տես Д. Писаревъ ч. X. (Взглядъ анг. мыс. на умст. потреб. общества):

գիայով ծնունդներիհամար: Ո՞վ է հերքում առողջ ֆանտազիայի օգտակարութիւնը. ինչ գիւտ, գիտնական հիպօթեզա, երևելի անմահ գրուածք առաջ կը գար ֆանտազիայից, ասում է ամենայն իրաւամբ Էսկիրոսը (Էմիլ XIX դարի):

Պ. Ք.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Մայիսի 10-ին

Թէև եղել են շատ առիթներ գրելու Բագուի տեխնիկների կամ մեխանիկների վերաբերմամբ, բայց մենք միշտ խուսափում էինք այդ անելու. սակայն մօտ ժամանակներս դրանց գործունէութեան սահմաններում այնպիսի իրողութիւններ են տեղի ունենում, որ լռելը անկարելի է:

Բագուն ամեն տարի լցվում է տեխնիկների ամբողջ լէգիօնով, գործ ճարելու: Երկար ժամանակ նորեկները թափառում են մի ընկերից միւս ընկերի մօտ, վերջապէս մի օր բացվում է բաղդը և գործը գտնվում: Եւ ահա նա արդէն գործի մէջ է կառավարչի կամ օգնականի պաշտօնով:

Նա այժմ մտածում է կլուբում անդամ գրվելու, յետոյ արդէն սկսում է մտածել ուրիշ բաների համար.... Դիրք ունեցող մարդկանց հետ ծանօթութիւն կապել, հարուստ աղջկերանց հետ ծանօթանալ, որոնցից շատերին և աջողվում է պսակվել. ինչ ուզում է թող լինի, միայն թէ փող ունենայ....

Կլուբում և ապա ուրիշ տեղեր գիշերները անցկացնելուց յետոյ, անքուն աչքերով, նա առաւօտեան գնում է գործարան, կամ նաւթահանք, թուլացած, յոգնած.... բայց գործարանատէրը, որը իր նիւթական բոլոր միջոցները դրել է նրա կամքի տակ, մտածում է գուցէ. «իմ խնժեները որքան նորութիւն կը լինի այժմ մտածած գործի առաջադիմութեան համար....»: Բայց զուր ցնորքներ.... Նա այժմ քնած է: Եւ այն մարդիկ, որոնք ուսանողական սեղանի վրա նստած իդէալի համար էին մտածում, խօսում, քարոզում, որոնք մարդասիրութիւն, ընկերութիւն էին գոռում, այժմ փոխվում են և դառնում մատերիալիստ, փողասէր, «վաճառական», որոնց անունն իսկ երիտասարդ ժամանակ ատելի էն եղել:

Նա իր մշակին ծեծում է անխղճաբար նրա չը բանած րօպէների համար, նրա մի որ և է անզգոյշ վարմունքի համար. նա հայհոյում է իր այն մշակին, որին պիտի «հայր» ասել և որը ծերուկ գլխով, հազարաւոր վերստեր անցել ու դառն տանջանքներով եկել է աշխատելու սև պարտքից ազատվելու համար:

Վերջերս մի ֆիրմայի մօտ երկու տեխնիկներ մեծ անբաւականութիւններ առաջ բերելով իրար մէջ, երկուսն էլ զրկվեցան տեղից: Նորեկ օգնականը զանազան միջոցներով աշխատում էր իր կառավարչի դէմ խնտրիգաներ սարքել, բամբասել ֆիրմայի առաջ, մինչև անգամ նոյն ֆիրմայի արհեստաւորներից մի քանիսին իր կողմը գրաւել, որպէս զի նրանք իր օգտին խօսեն. բայց նրանք աւելի ազնիւ գտնվեցան, քան նախկին իդէալիստը, գիտութեան տաճարները պատողը:

Այդ մասնագէտ երիտասարդները մեծ մասամբ,

[illegible]

Ինչպէս անցեալ նամակումս ասացի, շատ հայեր մի կերպով կարողանում են իրենց Ամերիկա ձգել, այնտեղ ինչ են անում, ինչ չեն անում և ահա տեսնում էք, որ երէկվայ կազմարարը կամ կօշկակարը այժմ հագած եւրոպական հագուստ, ակնոցները աչքերին, մի ամերիկացի կին կողքին մտնում է մի քաղաք, իսկոյն իր տան մէջ սկսում է քարոզներ տալ, կնոջը ածել և երգել է տալիս, խմորեղէններ և պատկերներ է բաժանում և մի փառաւոր ռոճիկ ստանալով՝ նստում, ուտում քէֆ է անում: Դա էլ մի արհեստ է դարձել: Մկրտչեան, Երիցական և ժողովական այսպիսի շատ «պատուելիներ» վխտում են Թիւրքահայաստանում: Մկրտչականը իսկոյն ձեռնարկում է իր տաճարը շինելու և ահա մի բրօշիւր է հրատարակվում թէ ինչ հիման վրա «պէտք է ընկղմելով մկրտել և ոչ թէ սրսկելով»... մեծամեծ ռոճիկներ է տալիս տաճարի ջրի մէջ մտնողներին և $4^1/_2$ ժողովրդեան համար լաւ ռոճիկներ էլ է չորթում: Դեռ անցեալ տարիներն էր, որ Կ. Պօլսի մի հայ մկրտչական միսիոնար՝ կարողացաւ ռոճիկին շատացնելով և հաստատուն պայմաններով երկու ժողովական պատուելիներին իր կողմը անցկացնել և տաճարի մէջ կոխել հրապարակապէս: «Արեւելք» այնպէս սիրուն նկարագրեց այդ տեսարանը, որ մարդ երբ իր աչքի առջև է բերում իբր թէ համոզմամբ մկրտչականութիւն ընդունող պատուելի քարոզիչը՝ ծիծաղը չէ կարողանում զսպել:

Մի քանի տարի առաջ ևս Էրզրումում մի այսպիսի ուրիշ դէպք է պատահել: Մի կազմարար, բաժանվելով իր վարդապետ (լուսաւորչական) եղբօրից՝ իրան ձգում է Ամերիկա: Երկու տարուց յետոյ կազմարարս մի սիրուն կնոջ հետ և բժիշկ եղած՝ վերադառնում է Էրզրում և բաց է անում մի Մկրտչական ժողովարան ու շինել է տալիս տաճարը: Շատ աշխատում է «հաւատացեալներ» գտնել, բայց չէ կարողանում, որովհետև բոլորը ծիծաղում էին «խնքոտ կազմարարի» վրա: Ճարը կտրում, կանչում է մի քանի ծանօթների և մեծ գումարներ է տալիս, որպէս զի այդ աղանդը ընդունեն. ծանօթները այն պայմանով են ընդունում միայն, որ մկրտութիւնը հանդիսաւորապէս չը լինի: Քարոզիչը համաձայնվում է և երեք ծանօթներին քաղաքից դուրս մի Կըրք—Դէյիրմաններ կոչված ջրաղացի առուակի մէջ թաթախելով նրանց՝ մկրտում է: Մկրտվողները բաւական դրամ նրանից չորթելուց յետոյ, այժմ նորից իրանց եկեղեցու գիրկը եկան և ծիծաղում են դզքտօրի վրա:

Այս և այսպիսի դէպքերը համոզել են շատերին, որ բողոքականութիւնը մի անբարոյականեցուցիչ, ազգութիւնից և հայրենիքից սառեցնող մի այնպիսի ոստայն է, որից հանելու պիտի աշխատել ընկած հայերին մեր ջանքով, ինչ ջանքով որ մենք կռւում ենք հարստահարութիւններին դէմ:

Առ այժմ այսքան հերիք է բողոքականութեան մասին. մի համառօտ ակնարկ ևս ձգենք կաթօլիկների վրա, որոնք իրանց ոտը փոքր առ փոքր սկսում են Հայաստանի խորքը կոխել:

Կաթօլիկները համեմատաբար շատ քիչ ժողովուրդ ունեն Թիւրքահայաստանում. գլխաւոր քաղաքներում միայն Էրզրումումն է, որ բաւական ժողովուրդ են գտել, իսկ Վանում ահա 7—8 տարի է, որ և ոչ մի հատ իսկ ունեն նրանք: Տրապիզոնում ևս նրանք ունեն բաւական ժողովուրդ:

Ճիզուիթները և Մխիթարեան կաթօլիկները համերաշխաբար են գործում այս կողմերում, մինչև իսկ միմեանց հետ հաշտ են ապրում զանազան այնպիսի կարգեր, որոնք իրանց երկրում միմեանց միսն են ուտում:

Էրզրումի նահանգում կաթօլիկները ունեն գիւղեր, ունեն դպրոց, նոյնպէս և Տրապիզոնում ու Մուշի մէջ:

Էրզրումի մէջ կան մխիթարեաններ, ճիզուիթներ և դոմինիկեաններ: Դոմինիկեանները և ճիզուիթները ունեն առանձին մի եկեղեցի, մխիթարեաններն ևս մի առանձին. Տրապիզոնում ևս այդպէս է:

Բաղէշից շուտով, գուցէ երկու օր յետոյ մեկնելու եմ, մտադիր եմ Մուշ գնալ և այնտեղից Ս. Կարապետ: Կը գրեմ քեզ այն կողմերից:

Ապրօ

չատ քիչ բացառութեամբ, իրանց անունը արդէն սկսել են կորցնել, և կեանքի մէջ ավելի յաջողութիւններ համարեա ցոյց չեն տալիս: Նրանք կեղծում են իրանց իւրաքանչիւր քայլափոխում:

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այսօր, մայիսի 15-ին, Թագաւոր Կայսրի և Թագուհի Կայսրուհու Թագադրութեան օրը՝ Թիֆլիսի Սիօնի մայր-եկեղեցում կատարվելու են հանդիսաւոր պատարագ և մաղթանք:

—

Մայիսի 13-ին, կիրակի օր, տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան այգիում ի յիշատակ 17 հոկտեմբերի 1888 թւի կառուցված մատուռի բացման և օրհնութեան հանդէսը:

—

Մայիսի 10-ին, հինգշաբթի օր, Թիֆլիզի հայ երիտասարդների մի շրջան տուեց «Սեմէյնի Սադ» ասւած այգիում մի ընկերական ճաշկերոյթ «Մշակի» խմբագրին, նրա գրական գործունէութեան քսան և հինգ ամեակի առիթով: Ճաշի ժամանակ ներկայ էր Մոսկվայի պրոֆէսոր Գ. Ս. Ղամբարեան, որը ճանապարհում ուշացել էր մայիսի 6-ի ճաշին: Այդ վերջին ճաշկերոյթի ժամանակ յարգելի պրոֆեսորը մի ճառ արտասանեց, մանրամասն կերպով բացատրելով ունկնդիրներին Գրիգոր Արծրունու գրական ուղղութեան պրօգրամը: Ճաշի ժամանակ խօսվեցան և ուրիշ ճառեր: Ներկայ էին և բազմաթիւ տիկիններ ու օրիորդներ:

—

Մեր գրական 25-ամեայ գործունէութեան առիթով հայոց հասարակութիւնը այն աստիճան համակրութեամբ է վերաբերվել մեզ, որ բացի ընդհանուր շնորհակալութիւնից, որ մենք արտայայտեցինք «Մշակի» № 51-ի մէջ, պարտաւորութիւն ենք համարում այստեղ նորից մեր խորին շնորհակալութիւնն արտայայտել. 1) «Աղբիւրի» և «Տարազի» խմբագրութեանը, յատկապէս պ.պ. Տիգրան Նազարեանցին և Ղազարոս Աղայեանցին, 2) այն մասնախմբին, որը յանձն էր առել տօնախմբութեան նախապատրաստական աշխատանքները, 3) այն պարոններին, որոնք գլուխ բերեցին մայիսի 6-ի տօնախմբութիւնն ու ճաշկերոյթը, նմանապէս ճաշի նախագահ պ. Անանովին և կառավարիչ իշխ. Ամատունուն, վերջապէս 4) երիտասարդների այն խմբին, որը մայիսի 10-ին հրաւիրեց մեզ մի ընկերական ճաշկերոյթի:

Մայիսի 6-ից յետոյ ստացանք հետևեալ ուղերձները: 1) Պետերբուրգի հայ համալսարականներից մի փառաւոր ուղերձ, 2) Մոսկվայի հայ համալսարանականներից մի փառաւոր ուղերձ, 3) Պետերբուրգի հայ ուսանողներից մի ուղերձ, 4) Թէմիր-Խան-Շուրայից մի ուղերձ գրչի մի ընծայով: Այսպէս հետևեալ հեռագիրները. Բագուի մի խումբ երիտասարդներից, [illegible] Կամենից, [illegible] Ալէքսանդրապոլից, [illegible] Բաթումից, Կարսից, Շամախուց, [illegible] Եղիպտոսից, [illegible] Բացի սրանից մեր [illegible] ուղարկել են [illegible] և [illegible] «Медицинская Беседа» լրագրի խմբագրութիւնից:

—

Շաբաթ օր, մայիսի 12-ին, մենք ուղարկեցինք Վենետիկ, հայր Ղևոնդ Ալիշանին (Բազմավէպի խմբագրութեան անունով) հետևեալ հեռագիրը. «Մշակի խմբագրութիւնը և նրա պաշտօնեաների մի խումբ, [illegible] ջերմ շնորհաւորութիւն [illegible] աշխատութեան առթիւ, որը համարում ենք մեծ ազգային [illegible]»:

—

Գամենցի հայ համայնքը [illegible] մի մաս, [illegible] չրջանում 300 րուբլի, ուղարկել է մեզ այդ գումարը, խնդրելով որ այդ գումարով ուղարկենք և այդ հայոց դպրոցներին «Մշակի» 30 օրինակներ: Սպասում ենք ստանալ տուներից այն դպրոցների ցուցակը, որոնց գանձակեցիների ցանկութեամբ պէտք է ուղարկենք մեր լրագիրը:

—

Բագուի երիտասարդների մի խումբ, ժողովելով իր շրջանում 50 րուբլի, ուղարկել է մեզ պ. Կաճկաճեանի ձեռքով այդ գումարը, խնդրելով որ ուղարկենք մեր հայեցողութեան համեմատ «Մշակի» 5 օրինակներ այս կամ այն դպրոցներին, կամ հայ ուսանողներին: Հետևեալ անգամ կը յայտնենք թէ ում անունով կուղարկենք յիշեալ հինգ օրինակները:

—

Թիֆլիսաբնակ լուսանկար, պ. Աբրահամ Տէր-Ղևոնդեանց խնդրում է մեզ տպագրել հետևեալը. «Մշակի» աշխատակիցների լուսանկար պատկերների հաւաքածուն, մեծ և փոքր դիրքով, Գրիգոր Արծրունու նուիրված ընծաների հաւաքածուի լուսանկարը և այլ զանազան պատկերներ ձեռք բերել ցանկացողները թող դիմեն լուսանկար Ա. Տէր-Ղևոնդեանցին, Թիֆլիսում:»

—

Կ. Պոլսից այս օրերս եկած մի երիտասարդ լուսանկարիչ, պ. Վրոյր, վաճառում է զանազան լուսանկարներ, որոնք ներկայացնում են Կ. Պոլսի կեանքի «արժանիքները»—ինչպէս օրինակ Խրիմեանի մեծադիր պատկերը, Ներսէս Վարժապետեանի չիրիմը, և ուրիշ չատ պատկերներ:

—

«Մշակի» խմբագրատանը ստացվեց դարձեալ մի ուղերձ մայիսի 6-ի տօնախմբութեան առիթով. դա Կ. Պոլսի յայտնի առաջադէմ երիտասարդների մի ուղերձ է, որը ստորագրել են 30 երիտասարդներ:

—

Խորէն արքեպիսկոպոս Նար-բէյ (Լուսինեան) հետևեալ հեռագիր է ուղարկել մեզ Կ. Պոլսից. «Ընդունեցէք ջերմ չնորհաւորութիւնս ձեր քսան և հինգ ամեակի առիթով: Օրհնում եմ ձեր գործը. Խորէն արքեպիսկոպոս:»

—

Մայիսի 13-ին ԹԻՖԼԻՍԻ ամառնային կլուբում տեղի ունեցաւ ճաշկերոյթ ի պատիւ հայր Ղևոնդ Ալիշանի յիսնամեայ գրական գործունէութեան: Ճաշին ներկայ էին 100 հոգի թէ լուսաւորչական և թէ կաթօլիկ հայերից: Ճաշը չատ կենդանի անցաւ. խօսվեցան ճառեր և խմվեցան բազմաթիւ կենացներ: Հասարակութիւնը արտայայտեց իր խորին համակրութիւնը դէպի հայասէր պատկառելի գործիչը: Նոյն օրը, երեկոյեան, Թիֆլիսի թատրոնում ներկայացում կար ի պատիւ Ալիշանի: Խաղացին երկու գործողութիւն Շէքսպիրի «Շէյլօկ» պիէսայից, նմանապէս մի գործողութիւն «Վարդան Մամիկոնեան» ողբերգութիւնից և ապա սկսվեց ներկայացման գրական մասը, որը բաղկացած էր հետևեալ 6 կտորներից. 1) կենսագրական ակնարկ Ալիշանի, կարդաց Քարամեան, 2) մի բանաստեղծութիւն չատ չնորհալի կերպով կարդաց տիկին Արասխանեան, 3) «Բլբուլն Աւարայրի» հեղ. Ալիշանի, կարդաց Յ. Լալայեան, 4) կենդանի պատկեր «Բլբուլն Աւարայրից» դրեց Բաշինջաղեան, 5) Ալիշանի մի խօրական երգ երգեց խումբը, և 6) մի ֆրանսերէն ռօմանս և «Ոհ ինչ անուշ» երգեց օր. Ասլամազեան: Ալիշանի կիսարձանը դրված էր բեմի վրա շրջապատված ծաղիկներով և կանաչով: Հասարակութիւնը, որը բաղկացած էր թէ լուսաւորչական և թէ կաթօլիկ հայերից, ոգևորված ծափահարութիւններով էր վարձատրում սիրողներին:

—

Մենք յիչեցինք արդէն, որ պ. Կաճկաճեանի ձեռքով ստացանք Բագուի հասարակութիւնից 50 րուբլի «Մշակի» տարեկան հինգ օրինակը մեր ցանկութեան համեմատ տարածելու համար, իսկ այսօր ստացանք դարձեալ նոյն տեղից 9 րուբլի մեր լրագրի մի օրինակը 11 ամիս չարունակ կամ մի դպրոցին, կամ ուսանողներին ուղարկելու համար:

—

Այս րոպէիս ստացանք «Մշակի» խմբագրի գրական 25-ամեայ գործունէութեան առիթով մի երկար և չատ համակրելի հեռագիր ֆրանսերէն լեզուով մի հայ լուսաւորչական աբեղայից, որը չէ կամենում հասարակութեանը իր իսկական անունը յայտնելու:

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Գաբրիէլ Սունդուկեանցից Պետերբուրգի համալսարանի վրայ լեզուի նախկին պրոֆեսոր Դաւիթ Չուբինովի գիտնական աշխատանքների մասին մի փոքրիկ բրօշիւր ռուսերէն լեզուով «Объ ученыхъ трудахъ Д. I. Чубинова» վերնագրով:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 մայիսի: Պետական կալուածների մինիստրը Բարձրագոյն հաւանութիւն է խնդրել, որ իրաւունք տրվի մի քանի տարրական դպրոցներին կից բանալու ձրի կուրսեր գիւղատնտեսութեան մի քանի ճիւղերից, ժողովրդական վարժապետների և ուսուցչական սեմինարիաներում աւարտողների համար: Կուրսերը, իբրև փորձ, պէտք է բացվեն երեք տարով. դրա հետ միասին հաստատված են կուրսերի բացման ընդհանուր հիմունքները:—Եալտայում դատ սկսվեց 19 աւազակների դէմ:

ԱՍԽԱԲԱԴ, 9 մայիսի: Գործադրութեան մէջ է մտցրած նոր՝ բաւական քչացրած տարիֆը Անդրկասպեան երկաթուղով գետնախնձոր, ցորեն, գարի, կովի իւղ, քիշմիշ, մրգեղէն, գարեջուր (թէ շիշերով և թէ տակառներով), կերօսին, նաւթ, ծխախոտ և հում կաշի տեղափոխելու համար:

ՊԱՐԻԶ, 9 մայիսի: Բէլգիայում, Ժեմոնում այսօր գումարված հանքագործարանների բանւորների ժողովը բաղկացած է 40 պատգամաւորներից, որոնք ներկայացուցիչ են 340,000 բանւորների: Անգլիական պատգամաւոր Բուրտ մասնանիշ արեց ժողովի նչանակութեան վրա, դատապարտեց թեթևամիտ կերպով կազմակերպվող գործադուլները և խորհուրդ էր տալիս աչխատողներին իրանց կասսայի թշնամի համարել այն անձանց, որոնք գրգռում են նրանց՝ սպառնալիքներ, ապօրէն իցոյցեր և ճնշումներ գործ դնելու:

ՍՕՖԻԱ, 9 մայիսի: Դատարանի նիստի բացման ժամանակ Պանիցայի պաշտպանները պահանջեցին, որ դատարանը իրաւասու չը համարվի: Այդ պահանջը մերժվեց: Փաստաբաններից մէկը յայտնեց, որ Խլօպկօվ պատկանում է Բուխարէստի ռուսաց միսսիային: Պրօկուրօրը հերքեց այդ յայտնութիւնը. սկսվեց մեղադրական ճառի ընթերցումը:

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ, 10 մայիսի: Հինգերորդ օրն է, որ անձրև է գալիս, որը չատ լաւ է հացաբոյսերի և այգիների համար:

ՀՌՕՄ, 10 մայիսի: Այսօր առաւօտ Ռավեննա նահանգում, Մօնսէլիչում տեղի ունեցաւ ընդհարում անգործ բանւորների և զօրքի մէջ: Երեք բանւորներ սպանվեցան. 18 հոգի վիրաւորված են, և դրանց թւում ժանդարմների մի պաչտօնեայ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 մայիսի: Լրագիրները հաղորդում են, որ ալիէր արդիւնաբերողների երկրորդ համառուսական ժողովը կը գումարվի Մոսկվայում, նոյեմբերին:

ՍՕՖԻԱ, 11 մայիսի: Սկսվեց Պանիցայի և միւս դատապարտեալների հարցմունքները. Պանիցա իրան մեղաւոր չէ համարում: Պրինցի դէմ դաւադրութեան գլուխը եղել է Կիսօվ. իսկ Խըլօպկօվի հետ Պանիցա եղել է միմիայն գործերի վերաբերեալ յարաբերութիւնների մէջ. իսկ ինչ վերաբերում է Ռուսաստանին,—նա ոչինչ յարաբերութիւն չունի դաւադրութեան գործի հետ:

ԱՎԻՆԻՕՆ, 11 մայիսի: Երէկ տեղի ունեցած բանկետում Կարնօ ասեց. «Ցեղանից է կախված ցոյց տալ աչխարհին, որ Ֆրանսիան, առաջվայ նման, վճռել է առաջինը լինել այն ճանապարհի վրա, որը տանում է դէպի առաջադիմութիւն, ազատութիւն և սօցիալական արդարութիւն, և այդ նպատակին հասնելու համար մեզ հարկաւոր է՝ արտաքին խաղաղութիւն, յարգանք ամբողջ աչխարհի կողմից և ներքին միութիւն:»

ՍՕՖԻԱ 11 մայիսի: Պանիցայի գործի համար բոլոր դատապարտվածները ներկայացրին վճռաջինջ ատեանին մի թուղթ, որով յայտնում են, որ գործը զինուորական դատարանին ենթակայ չէ:

ԿՕՊԵՆՀԱԳԷՆ, 11 մայիսի: Այսօր առաւօտեան, Դանիայի թագաժառանգուհին աղջիկ զաւակ ծնեց:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 մայիսի: «Journal de St. Petersbourg» հերքելով Պանիցայի գործի քննութեան ժամանակ յայտնված տեղեկութիւնները, գեներալ Դօմոնտօվիչին Բօլգարիա ուղարկելու վերաբերմամբ հաղորդում է հաստատ աղբիւրից, որ այդ մասին երբէք խօսք էլ չէ եղել: Երէկ, ս. Կիրիլի և Մեթօդիի օրը, խաւհակեան տաճարում պատարագ կար ներկայութեամբ ս. Սինօդի անդամների, Սերբիայի նոր դեսպան Պետրէնօվիչի և Սլաւօնական Բարեգործական ընկերութեան անդամների: Երէկ քաղաքային դումայի դահլիճում տեղի ունեցաւ յիչեալ ընկերութեան տարեկան հանդիսաւոր նիստը: Ենթադրութիւն կայ, պարտաւորիչ դարձնել զեմստօվօների սանիտարական գործակալների պաչտօնների հաստատութիւնը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 13 մայիսի: «Нов. Время» լսել է, որ Ղրիմի նաւահանգիստի հարցը յօգուտ Թէօդօսիայի է վճռված:—Պետերբուրգի միջազգային բանտային կօնգրէսում, պաչտօնապէս նչանակված պատգամաւորների թիւը 150-ից աւելի կը լինի, հաչւելով և անչափահասների համար ուղղիչ հաստատութիւնների մի քանի տեսչուհիներին: Մօտ օրերս արտասահման են գնալու, պատգամաւորներին դիմաւորելու համար, իչխան Կուդաչէվ և Կիստեր ատրիճանաւորները: Բանտային ցուցահանդէսը բացվելուց յետոյ, ցուցահանդէսի մասնախմբի անդամները ուղևորվելու են բանտեր դիտելու համար,—մի խումբը Ֆինլանդիա, միւսը՝ Մօսկվա, որտեղ ուղևորվում են և մի քանի օտար պատգամաւորներ:

ԿԱՆԷԱ, 13 մայիսի: Թիւրքաց մի զինւոր, զինաւորված դաչոյնով այստեղ վիրաւորեց մի քրիստոնեայ գիւղացուն և մահ էր սպառնում միւս քրիստոնեայ անցորդներին: Այդտեղ իջած ժանդարմները անտարբեր կերպով վերաբերվեցան դէպի այդ տեսարանը, բայց վերջապէս զինւորը ձերբակալվեց ժանդարմի ձեռքով: Այդ դէպքը քրիստոնեաների մէջ մեծ յուզմունք է գցել:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 13 մայիսի: Ռուսաց դեսպանատան թարգմանի կինը և աղջիկը մի քանի ուրիչ կանանց հետ զբօսնելով Բօյիւք-Դէրէյի ափով, ռուսաց դեսպանատան չինութեան մօտ, Թիւրքաց զինւորական դպրոցի հինգ օֆիցէրների կողմից ենթարկվեցան կոպիտ վարմունքի: Կանանց աղաղակները լսեցին մի քանի նաւաստիներ, որոնք այդ ժամանակ պատահմամբ ռուսաց դեսպանատան այգումն էին և չտապեցին օգնութեան հասնել. Նաւաստիները բռնեցին չորս օֆիցէրներին, որոնք այժմ դեսպանատան մէջ ձերբակալված են, իսկ միւս առաւօտ ձերբակալվեց և հինգերորդ օֆիցէրը: Սուլթանի հրաւիրած արտակարգ զինւորական դատարանը դատապարտեց այդ օֆիցէրներին բանտարկութեան 10, 8 և 4 ամսով. այդ պատժին սուլթանն աւելացրեց և աքսոր Տրիպօլիս: Պ. Նելիդօվ գոհ մնալով այդ վճռից, չնորհակալութիւն յայտնեց սուլթանին, որը ցաւակցութիւն յայտնեց պատահած միջնադէպքի համար:

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Մայիսի 11-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ. . .	86 ր.	75 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — . . .	42 »	45 »
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . . .	34 »	42 »
Ոսկի — — արժէ . .	6 »	97 »
Մաքսային կուպօններ — . . .	139 »	50 »
Արծաթ — — — . . .	1 »	8 »
Բօրսային դիսկօնտներ — . . .	$5^1/_2$ և	7% »
Պետ. բանկի 5% տոմս 1-ին չրջանի.	99 »	87 »
— — — — 2-րդ —	100 »	— »
— — — — 3-րդ —	99 »	75 »
— — — — 4-րդ —	99 »	75 »
— — — — 5-րդ —	100 »	— »
— — — — 6-րդ —	99 »	75 »
6% ոսկեայ րէնտա	150 »	— »
4% ոսկեայ փոխառութիւն	134 »	50 »
Արևելեան 5% փոխառ. 1-ին չրջ.	100 »	— »
— — — 2-րդ —	100 »	— »
— — — 3-րդ —	100 »	12 »
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	228 »	— »
— — երկրորդ —	213 »	— »
— — երրորդ ազն. կալ. բ.	210 »	50 »
Պետական. երկաթուղային րէնտա .	100 »	— »
$5^1/_2$% րէնտա	104 »	— »
4% ներքին փոխառութիւն	86 »	75 »
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	99 »	75 »
4% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի. .	104 »	— »
$4^1/_2$% գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	— »	— »
— — — թղթադ.	96 »	37 »
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաները. .	95 »	62 »
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	95 »	24 »
Օդեսայի — — .	94 »	87 »
Թիֆլիսի — — .	86 »	50 »
Գրաւ. թղթ. Թիֆլիսի կալ. բանկի.	99 »	37 »
— — Քութայիսի — — .	99 »	25 »

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է:

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Փոստային գնացքը ուղևորվում է

ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 8 ժ. 40 ր. առաւ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 11 » 8 » երեկ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բագու . . . 12 » 8 » երեկ.
ԲԱԳՈՒԻՑ գալիս է Թիֆլիս . . 7 » 40 » առաւ.

Ապրանքա-ճանապարհորդական գնացքը

ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 1 ժ. 10 ր. ցերեկ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . . 10 » 15 » առաւ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Գանձակ . . 9 » 45 » առաւ.
ԳԱՆՁԱԿԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 8 » 47 » երեկ.

ՌՈՒՍԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐ

Ձմեռնային երթևեկութիւն

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան 4 ժամին, շոգենաւը Բաթումից ուղևորվում է Օդէսա, Նովօրօսիյսկի վրայով:

ՇԱԲԱԹ օրերը, երեկոյեան 8 ժամին, շրջական րէյսով, բոլոր նաւահանգիստների վրայով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան, արտասահմանեան րէյսով, դէպի Կ. Պօլիս:

—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը Օդէսայից շրջական րէյսով եկող շոգենաւը համնում է Բաթում մօտ կէս գիշերին:

ՈՒՐԲԱԹ օրերը, Օդէսայից ուղղակի րէյսով եկող շոգենաւը համնում է Բաթում, առաւօտեան:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, առաւօտեան, համնում է Բաթում Կ. Պօլսից եկող շոգենաւը:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

За скорымъ отъѣздомъ продается рояль вѣнской фабрики Штрейхера. Цѣна весьма умѣренная. Первая Тумановская улица, за Авчальской, домъ № 9.

1—3

ԾԱՂԻԿ ՊԱՏՈՒԱՍՏԵԼՈՒ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Թարմ հորթի հիւթ: Ընդունելութիւն ամեն օր, մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Կուկիա, Նօվօկամթօլիչէսկայա փողոց, № 7. Աղքատները անվարձ: 1—3

Լոյս տեսաւ մամուլի տակից
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ
վէպիկը
ԱՅՆՏԵՂ ԵՒ ԱՅՍՏԵՂ
Գինն է 10 կոպէկ: Հարցնել գրավաճառանոցներում: 4—10

ԽԼՈՒԹԻՒՆԸ

և ականջների մէջ խշշոցը բժշկում է մեր արտօնացած գործիքը: Նկարագրութիւնը ցանկացողներին ձրիապէս կուղարկվի: Ի. Գ. ՆԻԿՕԼՍՕՆ, IX Kolingasse, 4. Вѣна, Австрія.

4—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆՒԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԹԱՏՐՈՆ

վաճառվում են տոմսակներ երեւելի խաղացի տրագիկ

ԷՐՆԵՍՏՕ ՌՕՍՍԻԻ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԻ

Շաբաթ, մայիսի 26-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 1 ներկայացում՝ «ԼԻՐ ԱՐՔԱՅ», Կիրակի, մայիսի 27-ին, 1-ին աբօնըմենտի 1 ներկայացում՝ «ՕԹԷԼԼՕ»: Երեքշաբթի, մայիսի 29-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 2 ներկայացում՝ «ԼԻԻԴՕՎԻԿ XI», Չորեքշաբթի, մայիսի 31-ին, 2-որդ աբօնըմենտի 3 ներկայացում՝ «ՀԱՄԼԷՏ», Շաբաթ, յունիսի 2-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 4 ներկայացում՝ «ՔԻՆ», Կիրակի, 3-ին յունիսի, 1-ին աբօնըմենտի 2 ներկայացում՝ «ՄԱԿԲԵԹ»: Երեքշաբթի, յունիսի 5-ին, 1 աբօն. 3 ներկայացում՝ «ՈՃՐԱԳՈՐԾԻ ԸՆՏԱՆԻՔ», Հինգշաբթի, յունիսի 7-ին, 2 աբօնըմենտի 5 ներկայացում՝ ԿՕՐԻՕԼԱՆ, Շաբաթ, յունիսի 9-ին, 1-ին աբօնըմէնտի 4 նենկայացում՝ ՆԷՐՕՆ, Կիրակի, յունիսի 10-ին, 1-ին աբօնըմէնտի 5 ներկայացում՝ «ՇԷՅԼՕԿ», Վենետիկի վաճառական:

Տեղերի գները նշանակված են աֆիշաների վրա: Բոլոր ստացված փողերը մինչև խմբի գալը կը պահվեն առևտրական բանկում: Կասսան բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ և երեկոյեան 5—7 ժամ:

3—10

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
MESSAGERIES MARITIMES
(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ԼՕՆԴՕՆԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ

Ուրբաթ, 18/30 մայիսի դուրս կը գնայ ԲԱԹՈՒՄԻՑ DOURO (ԴՈՒՐՕ) շոգենաւը, նաւապետ VERNET (ՎԷՐՆԷ), դէպի Կ. Պօլիս, Մարսէլ, Հավր և Լօնդօն, մտնելով և միջանկեալ նաւահանգստները:

Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆԺԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ ԳԷՈՐԳ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱԳՈՒԻ մէջ ԳՕԼԴԼՈՒՍՏ: 2—2

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Շոգենաւերի կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբաթը մի անգամ, հինգշաբթի 4/16 ապրիլից սկսած

ԵՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ

Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն, և Կ. Պօլիս, հինգշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, հինգշաբթի 26 ապրիլից (մայիսի 8-ից) սկսած:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԳԱԼԻՍ

Հինգշաբթի, 26 ապրիլի (8 մայիսի), շոգենաւ ՍԻՐԿԱՍԻ, Նաւապետ ԲՕՇԷԼ.
— 10/22 մայիսի — ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ, — ԺԻԲՈՒԷՆ.
— 24 մայիսի (5 յունիսի) — ԱՆԱՏՕԼԻԱ — ԳԱՐՐԻԳ.
— 7/19 յունիսի — ՍԻՐԿԱՍԻ — ԲՕՇԷԼ

Տեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան ագէնտներին. ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գարանիօնին, Նաբերէժնայա, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. Րէնօին, Նախկին Արծրունու գալերէայում, № 114.

5—10 (շ. և ե.)

Լոյս տեսաւ մամուլի տակից
ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
Ա.
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԵՒ ՆՐԱ ՔՍԱՆ ՀԻՆԳ ՏԱՐՎԱՅ
ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ
(1865—1890)
Աշխատասիրեց Ա. ԵՐԻՑԵԱՆՑ
Ծախվում է բոլոր գրավաճառանոցներում: Գինը 50 կոպէկ է: 2—10

ՄԻ ԼԱՒ ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ, Թիֆլիսում, ընդունում են աշակերտներին, որոնք կուղենային մաուչելի վարձով ճաշել ընտանիքում: Նոյն տեղ պատրաստում են աշակերտներին և աշկերտուհիներին՝ միջնակարգ դպրոցների ստորին դասատներում տրվելի հարցաքննութիւնների կրկնութիւնների համար: Հասցէն. Գանօվսկայա փողոց, տուն № 25, գաւթում:

Въ хорошемъ семействѣ въ Тифлисѣ, принимаютъ нахлѣбниковъ—учениковъ и подготовляютъ учениковъ и ученицъ низшихъ классовъ среднеучебныхъ заведеній къ переэкзаменовкамъ. Адресъ: Гановская, домъ № 25, во дворѣ.

4—10

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ
Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս Ի Ա Ռ Ե Ւ Տ Ր Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Կ Ի
31-ն Մայիսի 1890

Պ Ա Հ Ա Ն Ջ Ք	Թիֆլիսում	Բագուի և Բաթումի բաժն.	Ընդամենը
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ)	81,242—09	125,229—07	206,471—16
2. Ընթացիկ հաշիւ Պետական Բանկ. բաժնում	289,795—09	520,000 —	809,795—09
3. Զեղջումն (Disconto) մուրհակաց երկու ստորագրութեամբ	2,340,773—54	880,209—20	3,220,982—74
4. Զեղջումն տոկոսաբեր թղթ., կտրօն. և այլն.	16,332—10	1,028—97	17,361—07
5. Փոխատուութիւն գրաւականով			
ա) Պետութիւնից ապահ. տոկոսաբ. թղթերի.	1,030,778—08	311,975 —	1,342,753—08
բ) » ոչ ապահ. » »	200,914 —	4,200 —	205,114 —
գ) ապրանքների	13,900 —	51,816 —	65,716 —
դ) Ոսկւոյ և արծաթի	— —	29,198—95	29,198—95
6. Բանկի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր	357,798—44	44,508—25	402,306—69
7. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր	21,784—58	2,458—83	24,243—41
8. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	2,842,539—41	— —	2,842,539—41
բ) Բանկայի հաշիւը (Nostro)	3,417,203—98	— —	3,417,203—98
9. Բաժինների հաշիւը կենտրօն. վարչութեան հետ	634,361—34	— —	634,361—34
կենտրօն. վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	— —	420,429—69	420,429—69
10. Բողոքուած մուրհակներ	36,773—26	— —	36,773—26
11. Պայմանաժամը անցուցուած փոխատուութիւններ	9,795 —	4,860 —	14,655 —
12. Ընթացիկ ծախսեր	15,862—86	6,822—80	22,685—66
13. Կահկարասիք և սկզբնական ծախսեր	3,068—82	3,549—34	6,618—16
14. Ցետ ստացուելիք ծախսեր	9,960—08	1,251—69	11,211—77
Ր. Ա.	11,322,882—67	2,407,537—79	13,730,420—46

Պ Ա Ր Տ Ք	Թիֆլիսում	Բագուի և Բաթումի բաժն.	Ընդամենը
1. Հիմնական դրամագլուխ	1,000,000 —	— —	1,000,000 —
2. Պահեստի դրամագլուխ	179,500—64	— —	179,500—64
3. Դրամական աւանդներ՝			
ա) Պայմանաժամով	1,913,645 —	227,153 —	2,140,798 —
բ) ց'Պահանջ.	220,394 —	53,400 —	273,794 —
գ) Ընթացիկ հաշուով հասարակ	872,138—36	1,042,149—28	1,914,287—64
» » պայմանաւոր	— —	350,033—83	350,033—83
4. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	2,578,759—75	— —	2,578,759—75
բ) Բանկայի հաշիւը (Nostro)	3,863,200—82	— —	3,863,200—82
5. Բաժինների հաշիւը կենտրօն. վարչութ. հետ	— —	656,379—17	656,379—17
կենտրօն. վարչութ. հաշիւը բաժինների հետ	447,260—47	— —	447,260—47
6. Բանկայի բաժնետէրներու անվճար կտրօնների բաշխը 1882, 1883, 1884, 1885, 1886 1887, 1888 թուերին	18,695—60	— —	18,695—60
7. Չը վճարուած տոկոսներ, աւանդներու, ընթացիկ հաշիւներու և այլ գործողութեանց	62,796—42	17,110—06	79,906—48
8. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	129,704—17	49,300—71	179,004—88
9. Փոխանցիկ գումարներ	36,787—44	12,011—74	48,799—18
10. Արդիւնք 1889 թւի	— —	— —	— —
Ր. Ա.	11,322,882—67	2,407,537—79	13,730,420—46

Дозволено цензурою, Тифлисъ 14 Мая 1890 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.